

hij stelle zich de studie der tuberculose als levenstaak. Waarom kan dit wel voor kanker en niet voor tuberculose? WORTMAN's paviljoen in verschillende ziekenhuizen geeft versnippering, de zoo noodige samenwerking tusschen de geneesheeren wordt verbroken. Er bestaat geen voldoende gelegenheid tot overleg, er is minder prikkeling tot nieuw onderzoek. Voor den strijd tegen de tuberculose zou deze versnippering een groot nadeel zijn en als zoodanig ook voor de patiënten. Een chronische patiënt wil gaarne, dat er aandacht aan hem geschonken wordt en zal zich gaarne aan nieuwe methoden van onderzoek onderwerpen, mits gedaan door ernstige geneesheeren, die hun verantwoordelijkheid bewust zijn. Voor den patiënt moet het een troost zijn, behandeld te worden door iemand, die de bestrijding van zijn ziekte als levenstaak gekozen heeft. Een tuberculose-ziekenhuis is noodig voor het stellen der sanatoriumindicatie; de sanatoria hebben het noodig om er de ernstige patiënten naar terug te kunnen sturen. Bij het ziekenhuis het dagsanatorium, waar de lichte gevallen, die den geest en tucht in een sanatorium of in het ziekenhuis ondermijnen, kunnen kuren. Hier kan men ook de patiënten onderbrengen, die wachten op sanatoriumplaats of moeten nakuren. Voeding en toezicht kan van het ziekenhuis uit worden verstrekt. Een dergelijk dagsanatorium zal veel geld besparen. De bouw van een tuberculose-ziekenhuis is een op zich zelf staand punt, maar in alle gevallen geen groote zalen, voldoende gelegenheid tot afzondering, verwarmde, middelmatig verwarmde en koude zalen. Vanzelfsprekend is, dat alleen groote steden over een dergelijk instituut zullen kunnen beschikken.

Wat het verplegend personeel aangaat, de besmettingskans bestaat in de paviljoens evengoed; er zal dus een weg moeten gevonden worden, dat er wisseling van personeel komt tusschen de verschillende ziekenhuizen. De verpleging zelf zal aantrekkelijk zijn, zoodra er door de geneesheeren gewerkt wordt.

Juist thans, nu de regeering het oprichten van consultatie-bureaux wil bevorderen, is het van gewicht op deze drieëenheid nog eens te wijzen. Wanneer stad- en landsregeering de handen ineenslaan in plaats van te trachten elkaar de kosten op de schouders te schuiven, zal er veel geld bespaard worden, de arbeid nuttiger zijn en de kans van slagen grooter worden.

Amsterdam, Maart 1922.

H. W. SCALONGNE.

II.

WORTMAN's woord heeft op het gebied der ziekenhuisverpleging gezag in den lande en wanneer hij, als directeur van een ziekenhuis, waarvan het grootste gedeelte wordt ingenomen door een tuberculose-afdeeling, zich zoo beslist tegen tuberculose-ziekenhuizen verklaart, zal zonder tegenspraak, zijn artikel in no. 9 van dit *Tijdschrift* (bldz. 849) beschouwd worden als de algemeen heerschende meening weer te geven. Wij willen daarom onze zienswijze tegenover de zijne stellen en er op wijzen, dat hij van het tuberculose-ziekenhuis een eenzijdige beoordeeling gegeven heeft, slechts de nadeelen heeft opgenoemd zonder ook maar een enkel voordeel te noemen. Na de lezing van zijn artikel zou men zich zelfs kunnen afvragen, hoe men er ooit toegekomen is bijzondere ziekenhuizen voor tuberculoselijders te bouwen.

De bezwaren, welke WORTMAN tegen het tuberculose-ziekenhuis aanvoert, komen echter voor het meerendeel bij elke afzonderlijke verpleging der tuberculoselijders voor en zijn daarom zoowel aan de paviljoens, welke hij voorstaat, als aan het bijzondere ziekenhuis eigen. Zoo noemt WORTMAN het tuberculose-ziekenhuis inhumain, omdat de patiënten op groote ziekenzalen elkaars ellende moeten meemaken en hun toekomstig lot vooroogen zien. Dit pleit niet tegen het tuberculose-ziekenhuis als zoodanig. Tegen tuberculose-paviljoens, waar veel tuberculoselijders bijeen worden verpleegd, zal men dit argument evengoed kunnen aanvoeren en het pleit er slechts voor, dat men de verpleging dezer lijders op kleine zalen zal toepassen,

Wat er op een naburige zaal geschiedt, zullen de patiënten niet bemerken en het doet er daarom niets toe, of het aantal dezer kleine zalen beperkt zal zijn, zooals in een paviljoen, of grooter, zooals in een bijzonder tuberculose-ziekenhuis het geval zal zijn. Bovendien stelt WORTMAN de gedrukte stemming en het medegevoel der patiënten wel zeer ernstig voor. Het is onze ervaring, dat het juist opvalt, hoe weinig en althans hoe kort de patiënten op de zaal onder den indruk zijn van het afsterven van een hunner lotgenooten; en dit komt dan nog slechts in de allernaaste omgeving van den overledene tot uiting. Of het lijden de patiënten zoo cynisch maakt, dan wel of de gedachte, dat zij zelf toch niet zoo ernstig ziek zijn als de overledene, daarvan de oorzaak is, moge in het midden gelaten worden. Bovendien, een sterfhuis is het tuberculose-ziekenhuis niet en mag het nooit zijn! Tuberculose-lijders in alle stadia treft men er aan, observatiegevallen voor het vaststellen van diagnose of van de aanwijzing voor sanatoriumverpleging, lichte gevallen, die om sociale redenen opgenomen worden, of die op sanatoriumverpleging wachten enz.

Den noodlottigen invloed op de geestesgesteldheid van het verplegend personeel en het gevaar voor besmetting, welke WORTMAN als bezwaren van het tuberculose-ziekenhuis noemt, zal men ook bij de paviljoens voor tuberculoselidder onder vinden. Aan het beroep van verpleegster zijn nu eenmaal, evenals aan dat van geneesheer, het medemaken van ellende en het gevaar voor besmetting verbonden. Een goede regeling van de wisseling van het verplegend personeel met andere ziekenhuizen, zooals die bij de tuberculose-paviljoens met de andere afdelingen zal bestaan, kan aan deze bezwaren volkomen tegemoet komen. Trouwens ook voor het leeren verplegen van andere besmettelijke zieken en van kraamvrouwen zal een dergelijke uitwisseling noodzakelijk blijken.

Tegenover de bezwaren, welke volgens WORTMAN aan het tuberculose-ziekenhuis aankleven, doch die volgens ons aan elke afzonderlijke verpleging van tuberculose-lijders, ook in paviljoens, eigen zijn, staan nu ook voordeelen, die door hem geheel over het hoofd worden gezien. Het consultatiebureau tot bestrijding der tuberculose, moet, wil het iets kunnen bereiken, de beschikking hebben over een zeker aantal ziekenhuisbedden, evengoed als over voldoende sanatoriumplaats. Het sanatorium, het tuberculose-ziekenhuis en het consultatiebureau moeten organisatorisch één geheel vormen, dat de stijd tegen de tuberculose aanbindt. Zij vullen elkaar noodzakelijk aan en vormen ieder een schakel in de keten der tuberculosebestrijding. Ieder heeft daarin zijn eigen taak, maar nauwe samenwerking en concentratie van de zieken in een klein aantal inrichtingen zijn de noodzakelijke voorwaarden om dien strijd te doen slagen. Tusschen het consultatiebureau en het tuberculose-ziekenhuis heeft zich dan ook een nauwe samenwerking ontwikkeld, welke zoowel in het belang der zieken als in dat der gemeenschap is. Nu eens over de diagnose, dan weer over de sanatorium-aanwijzing, over het ontslag of over de sociale omstandigheden heeft voortdurend overleg plaats. Het behoeft nauwelijks gezegd, dat dit alles veel gemakkelijker en beter gaat, wanneer de tuberculose-lijders in een ziekenhuis onder één hoofd zijn ondergebracht, dan wanneer zij over de meest verschillende ziekenhuizen verdeeld zijn. In kleine plaatsen zal men deze concentratie kunnen bereiken door aan het bestaande ziekenhuis een paviljoen aan te bouwen. Maar in een groote stad als Amsterdam zal men daarmee niet kunnen volstaan. Wanneer 50 pCt. der interne bedden voor tuberculose moet zijn bestemd, zooals WORTMAN berekent, zal een bijzonder tuberculose-ziekenhuis recht van bestaan hebben. Zullen de kosten daarvan hooger behooren te zijn dan in andere ziekenhuizen en is dit overdaad te noemen? Wanneer door den bouw van een tuberculose-ziekenhuis de plaatsen op de interne zaal zouden komen open te staan, zou dat inderdaad overdaad genoemd worden moeten, doch dit is door de opening van het Tesselschade-ziekenhuis niet het geval geweest. Zou, indien de tuberculose-afdeeling van dit ziekenhuis voor interne patiënten werd bestemd en de tuberculose-lijders weer over de andere ziekenhuizen werden verdeeld, de exploitatie van het Tesselschade-ziekenhuis daardoor goedkooper worden? Wij moeten dit ten sterkste betwijfelen.

Ook voor den tuberculose-lijder zelf is het van groot belang in een bijzonder tuberculose-ziekenhuis geplaatst te worden. Het is verre van ons om te beweren; dat in een paviljoen van een of ander ziekenhuis gemis aan belangstelling voor deze lijders zou bestaan. Ontkend kan evenwel niet worden, dat op een interne afdeling de belangstelling der geneeskundigen verdeeld moet worden tusschen alle mogelijke ziekten, terwijl in het tuberculose-ziekenhuis alle gedachten, alle werken geconcentreerd is op de tuberculose, haar behandeling en bestrijding. Bovendien zullen wij van het tuberculose-ziekenhuis mogen hopen, evenals van een kankerinstituut, dat het iets zal kunnen bijdragen om de vele vraagstukken, die nog op beantwoording wachten, op te lossen.

Tenslotte zouden wij WORTMAN, daar hij zich beroept op de ziekenhuistoestanden in het buitenland, opmerkzaam willen maken op het artikel van prof. L. BERNARD en dr. G. POIX, die in het tijdschrift *Tubercle* van Januari 1922, Vol III, bldz. 161 over de Fransche tuberculose-ziekenhuizen schrijven: „From a social standpoint they are more usefull than sanatoriums and the creation of such establishments should be encouraged. We have 14 of those with 2884 beds”. Ook daar heeft het tuberculose-ziekenhuis dus zijn voorstanders.

Amsterdam,
Maart 1922.

M. W. MARSMAN.

M. R. HEYNSIUS VAN DEN BERG.

III.

Het artikel van WORTMAN brengt mij tot onderstaande meeningsuiting; de toelichting daarbij moest, wegens plaatsgebrek, grootendeels vervallen.

Bij de bespreking der vraag: wáár (en hoe) tuberculoselijders worden moeten verpleegd, beschouwt men dikwijls te veel een onderdeel. Ook moet men liever vragen: hoe bestrijdt men het best de tuberculose, en hoe kan men daarbij het meest doen voor de tuberculoselijders.

Vele tuberculoselijders kunnen, met voordeel voor zichzelf en zonder nadeel voor anderen, in hun eigen woning worden verpleegd; de „huisverpleging” moet (en kan) daartoe in hooge mate worden verbeterd, door tusschenkomst der consultatiebureaux, huisbezoek dat aan hooge eischen voldoet, en eenige, door de consultatiebureaux zéér gemakkelijk te maken, medewerking der huisartsen. Ter bereiking van goede resultaten langs dezen weg moeten de consultatiebureaux geldelijk krachtig gemaakt worden. Het aantal tuberculoselijders, dat niet thuis kan worden verpleegd zonder nadeel voor zichzelf of anderen, zal in afzienbaren tijd véél grooter blijken dan het aantal van die welke plaats kunnen vinden in ziekeninrichtingen van eenige soort; er moet dus plaats geschapen worden.

Een volksziekte van den aard en de verspreiding als de tuberculose, eischt ziekeninrichtingen, uitsluitend bestemd voor lijders aan die ziekte; in een „algemeen” ziekenhuis zal de tuberculose-afdeling een bijzaak blijven, en verreweg de meeste algemeene ziekenhuizen zijn niet geschikt (te maken) voor een behandeling en verpleging, zooals tuberculoselijders behoeven (ligging, terrein). De beste soort van inrichtingen zouden zijn die, waarin (uitsluitend) lijders aan (elken vorm van) tuberculose werden opgenomen. Zoo'n tuberculose-herstelloord zou men moeten scheppen in het gebied van elk district-consultatie-bureau, en uitsluitend ten behoeve van de inwoners van zoo'n district. Het zou moeten bestaan uit twee deelen: het sanatoriumgedeelte en het „ziekenhuis”; de patiënten der twee afdelingen zouden geen aanraking met elkaar hebben. Dubbele huis-houding, echter de geneeskundige leiding in één hand. Uitwisseling van patiënten tusschen beide afdelingen.

Voor goede verpleging en behandeling van tuberculoselijders in het door mij gewenschte herstelloord zou men (tenzij men er van één of twee tevens een wetenschappelijk werkzame instelling verlangt te maken) niet een staf van specialisten op ander gebied noodig hebben, evenmin als men die noodig acht in een